

Kulturdepartementet

Kulturdepartementets priser for barne- og ungdomslitteratur utgitt i 2020

Juryleders tale ved Asbjørn Kolberg til pristildelingen 10. mars 2021

Kjære statsråd og prisvinnere, forfattere, illustratører, bildebokkunstnere, tegneserieskapere, oversettere og alle andre som brenner for barne- og ungdomslitteraturen.

Vi har lagt bak oss et spesielt år. I fjor kom 12. mars-nedstengningen like før den annonserte prisutdelingen. Den måtte avlyses og prisvinnerne fikk blomster og priser brakt på døra. I år er vi mer forberedt og gjennomfører en smittesikker seremoni. Derfor er juryleders tale også på film i år.

Pandemien har heldigvis ikke vært til hinder for mange og gode barne- og ungdomsbokutgivelser. Kanskje snarere tvert imot; nettopp i en krisetid, ser det ut til at bøkene betyr mer enn noensinne. Et av våre største forlag meldte at sommeren 2020 var salget av bøker høyere enn noen gang, det gjaldt både papirbøker, lydbøker og e-bøker. Vi får anta at dette også gjelder for barne- og ungdomslitteraturen.

Trender i barne- og ungdomslitteraturen 2020

Juryen har vurdert om lag 260 bøker, fordelt på de sju priskategoriene, der de fleste titlene befinner seg i litteraturklassen. En mangfoldig klasse i det store spennet mellom illustrerte bøker for de yngste leserne til romaner for unge voksne.

Når det gjelder trender og tendenser, er det ikke så lett å se markante endringer fra ett år til et annet, men det er noen tendenser juryen mener peker seg ut for bokåret 2020. Det er gledelig å se at det er stadig flere gode fagbøker for barn. Spesielt er det mange rikt illustrerte bøker med temaer fra zoologiens verden. Flere forener faglig formidling med god fortellekunst.

Blant fagbøkene for ungdom er ikke trenden like tydelig, men vi ser noen gode utgivelser bl.a. når det gjelder økonomi og nettvett. Ellers er det interessant at flere av fagbøkene innenfor alle segmentene setter søkelys på kildekritikk og «fake news»-problematikk.

Spørsmål om identitet, livsmestring og å tørre å være seg selv er velkjent tematikk i litteraturklassen. I 2020 ser vi, i større grad enn tidligere, at denne tematikken er knyttet til kjønn og seksuell legning.

Mange fagbøker har i 2020, som i forutgående år, økokritiske perspektiv. Vi mener å se en økende økokritisk tendens også i litteraturklassen og blant bildebøkene.

Så må det nevnes at flere gode tegneseriedebutanter i 2020 lover godt for framtidige tegneserierutgivelser for barn og unge.

Hvor ble det av alle gutta? Spørsmålet ble stilt i juryleders tale i fjor. Er det også slik i bokåret 2020 at det er forholdsvis få gutter som er hovedpersoner i bøker som handler om å håndtere livet? Hvis det betyr problemer som utenforskap, mobbing og ensomhet, ser vi kanskje en tendens til at det begynner å jevne seg ut, selv om jentene er i knapt flertall også i 2020.

Fortsatt er det relativt få bøker preget av spenning, action eller humor. Riktignok har en god del bøker innslag både av humor og spenning, men likevel ikke i så sterk grad at det kan brukes som sjangermerkelapp.

Når det gjelder bøker der humor og spenning spiller en sentral rolle, kan vi nevne Tom Erik Fures elleville *Benny går igjen*, illustrert av Ingvild Th. Kristiansen. *Hvordan jeg tjente min første million* er ikke ei fagbok om økonomi, men en ungdomsroman av Endre Lund Eriksen der også humor og alvor går i fint samspill. Begge disse bøkene handler dessuten om hovedpersoner som har kommet – eller er i ferd med å komme – ut av skapet, og føyer seg dermed inn i det vi ser som en tydelig trend i 2020, nemlig bøker med skeiv tematikk. Det gjelder i flere av priskategoriene.

I litteraturklassen ser vi denne tematikken også i ungdomsboka *Helt ute* av Maria Sand og *Alt som rimer på Gro* av Elin Hansson i segmentet barn/ungdom. Blant fagbøkene kan vi nevne selvbiografien *Bare Victor* av Victor Sotberg. Det er dessuten et viktig motiv i tegneserien *Ti kniver i hjertet* av debutanten Nora Dåsnes.

Det reflekterer den kulturen for mangfold og åpenhet som vi er stolte av i landet vårt, og som i de siste tiåra har alminneliggjort følelser og identitetsproblematikk som før har vært fortiet og tabubelagt. Det betyr ikke at alt er såre vel i dagens Norge, og at toleransen er uten motstand – det ser vi i alle disse bøkene.

Kjønnsinkongruens er den nokså upoetiske medisinske betegnelsen på det å føle at den man er, og *vil* være, ikke stemmer overens med hva andre mener du skal være. Bildeboka *Ollianna* av Gro Dahle og Kaia Dahle Nyhus handler om Olli som ikke opplever seg selv som Olli, men heller vil være Ollianna. En vakker og poetisk fortelling som viser at det går bra til slutt når barnet blir møtt med raushet og forståelse, selv om pappa lenge insisterer på at Olli selvsagt er Olli.

Årets vinner av litteraturprisen, Line Baugstø, viser i *Jeg er Leona* at det koster å stå fram som den du ønsker å være, særlig hvis det støter an mot tradisjonelle oppfatninger av kjønn. Boka handler om Leona som er født i feil kropp. Hun får mange negative reaksjoner fra medelever og foreldre, men klarer brasene takket være gode venner og forståelsesfulle voksne. Baugstø behandler et følsomt tema på en måte som forener høy litterær kvalitet med empati og innsikt. *Jeg er Leona* er derfor en viktig og medrivende roman som tar både temaet og leseren på dypeste alvor.

Blant debutantene er det også flere som tar opp ulike sider ved denne skeive identitetsproblematikken. *Det blir mellom oss* av Alexander Kielland Krag er ei nyskapende, åpen og ærlig bok om å være ung og forelsket i en gutt, når du selv er gutt.

Vinneren av debutantprisen Gulraiz Sharif lar oss i *Hør her'a!* møte Mahmoud som bekymrer seg for lillebroren som ønsker å være jente. Spørsmålet er hvordan han skal få faren til å akseptere det? Det hele løser seg når mora tar tak i saken. Dette er en varm, humoristisk og innsiktsfull roman som retter seg mot et bredt publikum både når det gjelder alder, kjønn og bakgrunn. Den utmerker seg også ved å være skrevet på et svært talemålsnært norsk. Og det er jo ikke noe nytt. Prøysen skrev på Ringsaker-dialekt. Sharif viser at multietnolekten i Oslos nord-østlige bydeler også fungerer ypperlig som litterært språk.

Han er ikke alene blant debutantene. Amina Sewali benytter samme språk i sin fornøyelige *Hør'a dagbok!* Vi antar at det vil være flere i åra som kommer, som utforsker disse forholdsvis nye talemålsvarietetene som litterært språk.

Alle som kjenner bildebokmediet, vet at bildebøker ikke bare henvender seg til de yngste. I særlig grad gjelder det årets **vinnere av bildebokprisen, Rebecca Wexelsen og Camilla Kuhn**. I *Ulf er uvel* viser de fremragende forståelse for bildebokmediet. Ulf føler seg ikke bra. Han konsulterer legen som konkluderer med at Ulf er død! Boka balanserer humor og alvor på en fin og underfundig måte. Den dreier seg om ensomhet og å ta ansvar for eget liv. Den har et frodig-burlesk persongalleri og en kompleksitet som appellerer til både barn, ungdom og voksne. Bilder og verbaltekst samarbeider på en forbilledlig og kreativ måte. Jeg erfarte for eksempel at min fem-årige medleser lenge før meg – takket være en viktig bildedetalj – forstod grunnen til legens drastiske diagnose.

Multimodalitet, samspill ord og bilde, er også svært viktig i fagbøkene. De skal da også vurderes etter kriteriene *faglitterær og visuell kvalitet*. Blant årets nominerte er både foto, fargerike illustrasjoner i ulike teknikker og tegneseriemediet representert.

Årets **vinnere av fagbokprisen er Jannicke Wiik-Nielsen, Ole Mathismoen og Dag O. Hessen** med boka *Tett på insekter og småkryp* der fotografiene er den store stjerna. Insekter og småkryp er forstørret opptil 10 000 ganger ved hjelp av skanning-elektronmikroskop. Bildekvaliteten er utrolig god, og viser i dette tilfellet bokmediets fortrinn framfor bildesøk på nettet. Samspillet mellom fotografier, fargetegninger, solid verbaltekst, innholdsfortegnelse og fyldig kildeliste gjør dette til ei fagbok av høy kvalitet.

Det gis ut mye god litteratur for barn og unge rundt omkring i verden. Det er derfor sørgelig å se at også i bokåret 2020 fortsetter trenden med at det i vårt land nesten utelukkende utgis oversettelser fra engelsk og svensk. Av de rundt tretti oversettelsene vi har fått til vurdering, er 20 oversatt fra engelsk, ti fra svensk og bare to-tre fra andre språk. Hvis vi ønsker at litteraturtilbudet for barn og unge skal representere et kulturelt mangfold, er dette ikke tilfredsstillende. Det er derfor interessant at to av tre nominerte til oversetterprisen står bak oversettelser fra andre språk enn engelsk.

Vinner av oversetterprisen er Agnes Banach for sin oversettelse fra polsk av *Det siste ønsket*, første bok i serien *Volveren* av forfatteren Andrzej Sapkowski. Det er en samling fortellinger om den unge Geralt som livnærer seg som omreisende monsterjeger. Handlinga utspiller seg i et fantasy-univers inspirert av middelalder, slavisk mytologi og eventyr.

Språket i originalen er svært idiomatisk, med faste uttrykk og metaforer som mangler ekvivalenter i norsk. En tekst som åpenbart er krevende å oversette. Agnes Banach har løst utfordringene, dels ved å bruke betegnelser og uttrykk kjent for norske lesere, dels ved å konstruere egne versjoner av navn og begrep i originalen. Oversetteren har klart å formidle stilpreget i originalen og en språklig og utenomspråklig virkelighet som i utgangspunktet kan virke uhandterlig.

Som nevnt innledningsvis, er det flere gode tegneseriedebutanter i 2020. Én av dem er **Nora Dåsnes** som er **vinner av tegneserieprisen**.

I *Ti kniver i hjertet* møter vi Tuva, 12 år, som har store planer for det siste året på barneskolen. Hun skal få kul stil, leke mer i skogen og kanskje til og med bli forelsket. Rammen er en dagbok som Tuva planlegger å skrive ut i løpet av året. Veksling mellom de håndskrevne dagboksidene, tegneserieruter og helsides oppslag bidrar til å gi boka dybde. Koloritten skaper en vakker helhet i fortellinga, der ulike hovedfarger understreker stemningen i viktige oppslag og rutesekvenser.

Dåsnes fanger den spesielle tilstanden det er å bevege seg mellom å være barn og ungdom. At Tuva forelsker seg i en jente, behandles på en vakker og liketil måte, og bidrar dermed til å alminneliggjøre og avmystifisere kjærlighet mellom personer av samme kjønn.

Gode illustrasjoner er spesielt viktige i bøker for de yngste, enten de blir lest for eller har begynt å lese selv. For denne målgruppa fins det flere gode gjennomillustrerte serier. I 2020 kom en ny, nemlig *Klodeklubben*, en detektivserie om klima og miljø.

Illustrasjonsprisen går til Jens Kristensen for illustrasjonene til *Dei svarte svanene* av Ruth Lillegraven. Det er første bok i serien *Klodeklubben*. Sivert, Vanja og Mo skal til stranda for å bade. De ser en stor svane og tre svaneunger som alle er svarte av olje. Dette vil de finne ut av. Flere spor fører dem til fabrikk i bygda, men siden ingen voksne tror på det ungene forteller, må Klodeklubben ta saken i egne hender.

Jens Kristensen har gjennom illustrasjonene sine skapt tydelige karakterer og stemninger i godt samspill med verbalteksten. Illustrasjonene er fargerike, snilt karikerte og appellerer godt til målgruppa. Kristensen får elegant fram både humoren, sårheten og alvoret. Framsida er med på å skape forventinger hos leseren – og de blir innfridde.

Det skrives svært mye god litteratur for barn og unge. At det til tider kan gjøre juryarbeidet krevende, er et luksusproblem som vi gladelig håndterer. Bøkene fordeler seg bra innenfor alders- og sjangerkategoriene. Samtidsrealistiske barne- og ungdomsbøker ser ut til å lede an. Her er skolemiljø, vennskap, utenforskap og mobbing vanlige motiv. Men også forelskelse, relasjoner til foreldre og besteforeldre er blant motiv som går igjen. Fantasy, dystopier, grøssere og spenningsbøker er også bra representert.

Det er godt å se at det fortsatt er mange gode bildebokserier for de yngste. Blant de siste tilskudd i denne gruppa er Hege Østmo-Sæter Olsnes' *Rot og Bjørne*-serie. Dessuten ser vi de siste par åra en gledelig økning i gode fagbøker og tegneserier for barn.

Til slutt: Gratulerer til alle prisvinnerne! Og, ikke minst: Takk til alle forfattere, illustratører, tegneserieskapere og oversettere som har gitt oss mange gode leseopplevelser!

Tusen takk til årets jury, som har bestått av Agnes-Margrethe Bjorvand, Monica Wirkola, Erik Hageli Henriksen, Kyrre Matias Goksøyr og undertegnede. Takk for engasjement og gode diskusjoner.

En stor takk også til Hanna Aanerud fra Barnebokinstituttet, juryens sekretær, som med sikker hånd har administrert møter, boklister og dokumenter. Til tross for at vi stort sett bare har kunnet møtes digitalt, har det vært et lærerikt og hyggelig år. Det har vært en glede å jobbe sammen med dere!